

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑΣ

α. ΑΙ ΙΔΕΑΛΙΣΤΙΚΑΙ ΡΟΠΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 19 ΑΙΩΝΟΣ

‘Ο Nietzsche είναι τὸ σύμβολον τῆς τραγικῆς συγκρούσεως δύο κόσμων, θέατρον τῆς ὅποιας καθίσταται τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τῆς ὅποιας τῷ ἐπακόλουθᾳ σκιάζουν ἀκόμη τὸ παρόν. Ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο τμῆμα τοῦ αἰῶνος ἐμφανίζεται τὸ πρώτον ὡς εἰδυλλιακὴ σχεδὸν κατάστασις, τούλαχιστον εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ μεταφυσικὸς ίδεαλισμὸς είναι ἡ κοσμοθεωρία, ἡ ὅποια ἐπιβάλλει κατὰ τοὺς χρόνους ἔκεινους τὴν σφραγῖδά της εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου. Τὰς ἀπαρχὰς τοῦ ίδεαλισμοῦ τούτου ἀπαντῶμεν ἥδη εἰς τοὺς κλασσικοὺς ποιητὰς τῆς Γερμανίας, οἱ ὅποιοι ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς μονομεροῦς νοησιαρχίας καὶ τῆς μηχανοκρατίας τῶν χρόνων τῆς Διαφωτίσεως, ὅποιοι τὴν ἐπίδρασιν τῶν ίδεων τοῦ Leibniz καὶ τοῦ πανθεϊσμοῦ τοῦ Σπινόζα. Ἀλλ’ ὁ φιλοσοφικὸς ίδεαλισμὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Κάντιον διὰ νὰ κορυφωθῇ ὅποιος ‘Ἐγέλου. Ἐνῷ ὅμως ὁ ἰδρυτὴς τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας κηρύσσει ἀγνώριστον τὴν καθ’ αὐτὸ οὐσίαν τῶν ὅντων καὶ περιορίζει τὴν περιοχὴν τῆς γνώσεως εἰς τὰ φαινόμενα, εἰς τὸν κόσμον οὗτος ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς, θραύσουν οἱ συνεχισταὶ τῶν ίδεων του τὰ γνωσιολογικὰ δρια, τὰ δποῖα ἔθεσεν ἔκεινος εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Fichte, ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ὑποκειμενικοῦ ίδεαλισμοῦ ἡ ίδεαλισμὸς τῆς ἐλευθερίας, καταλήγει εἰς μίαν πνευματοκρατικὴν μεταφυσικήν, ἀφορμῶμενος ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Schelling στρέφεται πρὸς τὸ ἀντικείμενον, γονιμοποιῶν τὴν σκέψιν του διὰ τῶν μεγάλων μυστικῶν τῆς Δύσεως καὶ διὰ τῶν ίδεων τῶν κλασσικῶν ποιητῶν τῶν χρόνων του. Οὕτω καταντᾷ εἰς τὴν κοσμο-

θεωρίαν τοῦ ἀντικειμενικοῦ ίδεαλισμοῦ. Ὁ "Ἐγελος τέλος ἐπανασυνδέει διὰ τῆς φιλοσοφίας του ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον, ἐκδέχεται τὸ πρᾶγμα καθ' αὐτό, τὸ ἀπόλυτον, ώς πνεῦμα καὶ παράγει ἐξ αὐτοῦ τὴν ὅλην πραγματικότητα. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔρμηνεύει ὁ Schopenhauer ώς τυφλὴν βούλησιν καὶ συγκροτεῖ καὶ αὐτὸς πνευματοκρατικὴν μεταφυσικήν, διάφορον πάντως τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Fichte καὶ τοῦ Ἐγέλου. Οὕτω ἡ ίδεαλιστικὴ κίνησις ἐκτελεῖται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ὄγδου αἰώνος διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Klopstock, τοῦ Hamann, τοῦ Lessing μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ δεκάτου ἑνάτου. Πανταχοῦ πρόκειται περὶ ἐσωτάτης καὶ δημιουργικῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὑπερεμπειρικόν, τὸ ὅποιον ἔρμηνεύεται ἄλλοτε ώς κοσμικὴ ψυχή, ἄλλοτε ώς ἀπόλυτος βούλησις, ώς δέον, καὶ ἄλλοτε ώς ἀπειρον καὶ ἀπόλυτον Εἶναι. Ὁ ίδεαλισμὸς οὗτος ἐμφανίζει διάφορα στάδια. Κατὰ τὴν πρώτην του περίοδον, κατὰ τὴν ὅποιαν ἐκπροσωπεῖται κυρίως ὑπὸ τοῦ Hamann καὶ τοῦ Herder, εἶναι ἀρμονικῶς συνδεδεμένος πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τελῶν κατὰ τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Leibniz. Ἐξαίρεσιν κάπως ἀποτελεῖ ὁ Lessing, ὁ ὅποιος ἐμφανίζει μὲν καὶ αὐτὸς ἐμβάνθυνσιν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐξαρτᾶται εἰς μεγαλύτερον ἢ ἐκεῖνοι βαθμὸν ἀπὸ τὰς ίδεας τῆς Διαφωτίσεως καὶ τὸν Σπινδζαν. Τῆς δευτέρας περιόδου εἰσηγητὴς εἶναι ὁ Goethe καὶ ὁ Κάντιος. Κατὰ ταύτην ὁ ίδεαλισμὸς φθάνει εἰς τὴν ὑψίστην του ἀκμὴν διὰ τοῦ Fichte, τοῦ Fries, τοῦ Schelling, τοῦ Schleiermacher καὶ τοῦ Ἐγέλου. Ὅπὸ τὴν ἐπίδρασιν του δημιουργεῖ ὁ Schiller, συνθέτει ὁ Beethoven τὰς ἀθανάτους συμφωνίας του, ἀνακαλύπτει ὁ Ρωμαντισμὸς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ιστορίας, ἐμβαθύνει εἰς τὸ μυστήριον τῆς θρησκείας ὁ Schleiermacher, ὁ φιλοσοφικὸς καὶ θεολογικὸς ἐκπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς κινήσεως, ἀνακαλύπτεται ἡ ζωντανὴ ἐσωτερικότης τῆς φύσεως, ὁ τῶν πάντων περιεκτικὸς δυναμισμὸς τοῦ πνεύματος, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητος. Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελοῦν οἱ χρόνοι τῶν ἐπιγόνων. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀντλούης ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κλασσικῆς ποιήσεως καὶ ἀπὸ τὰς βαθείας ίδεας ἐκείνων,

τοὺς ὅποίους διεδέχθησαν. Ἡ μεγαλειώδης αὕτη κίνησις δὲν περιορίζεται εἰς τὴν Γερμανίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμφανίζεται ως κραταιός κῆρυξ ἐνὸς νέου Ιδεαλισμοῦ ὁ Maine de Biran, ἐνῷ ὁ Cousin μεταφέρει τὸν γερμανικὸν ἔκεινον Ιδεαλισμὸν εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἀλλ' ὁ θρίαμβος του εἶναι παροδικός, διότι ὑπερνικᾶται ταχέως ὑπὸ τοῦ θετικισμοῦ τοῦ Comte, ὁ ὅποῖος συνεχίζει εἰς τὴν χώραν ταύτην παράδοσιν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἐξ ἄλλου ἀκμάζει καὶ ἐνταῦθα ὁ Ρωμαντισμός, ως ἀποδεικνύουν ὀνόματα, οἷα τὰ τοῦ Chateaubriand καὶ τοῦ Λαμπρτίνου. Ἔπισης καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲν λείπουν οἱ Ιδεαλισταί, παλαιοί καὶ νέοι, ως ὁ Shaftesbury, ὁ Berkeley ὁ Carlyle, ὁ Cudworth, ἀν καὶ εἰς τὴν χώραν ταύτην ἀποβαίνει ἀπὸ τοῦ Φρ. Βάκωνος ὁ ἐμπειρισμὸς βασικὴ κατεύθυνσις τῆς ἀγγλικῆς διανοήσεως.

* * *

“Αλλ’ εἰς τί συνιστάται ὁ Ιδεαλισμὸς καὶ ποῖον εἶναι τὸ πνεῦμα του; Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν μεταφυσικὸν Ιδεαλισμὸν, περὶ τοῦ ὅποίου πρόκειται ἐνταῦθα, ἀπὸ τὸν γνωσιολογικόν. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐκδέχεται ὑποκειμενικὴν τὴν πηγὴν τῆς γνώσεως, ἐν μέρει ἢ καθόλου, καὶ ἔξαρτωμένην ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ πνεύματος. Καὶ ως κριτικὸς μὲν Ιδεαλισμὸς διδάσκει δτὶ αἱ μορφαὶ τῆς γνώσεως κατάγονται ἐκ τοῦ πνεύματος, ως ἀπόλυτος δὲ Ιδεαλισμὸς δτὶ καὶ τὸ αἴσθημα εἶναι δημιούργημα τοῦ πνεύματος, τίθεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Ἐν διαφορᾷ πρὸς αὐτὸν σημαίνει ὁ μεταφυσικὸς Ιδεαλισμὸς ἀναγνώρισιν αὐτονόμου πνευματικῆς ἀρχῆς καὶ ἀποτελεῖ οὕτω ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φυσιοκρατίαν καὶ τὸν ὄλισμόν. Διακρίνεται δὲν τοὺς εἰς διαφόρους ἐπὶ μέρους ἀποχρώσεις. Διότι ἢ δέχεται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος ἔναντι τῆς ὕλης ἢ τῆς φύσεως, ἐρμηνεύων ἐξ αὐτοῦ τὸν ὄλικὸν κόσμον. Ἡ πιστεύει δτὶ μόνον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει, ἐκλαμβάνων τὰ ὄλικὰ δηντα ως φαινόμενα ἀπλῶς τοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν καλεῖται συνηθέστερον πνευματοκρατία. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φιλοσο-

φίας τῆς φύσεως ώς ίδεαλισμὸς χαρακτηρίζεται ἡ ἔξήγησις τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ πρὸ πάντων τῆς ζωῆς ἐκ τῆς ίδέας, τοῦ σκοποῦ. 'Αλλ' ὁ καλύτερος ἵσως τρόπος, διπλῶς ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο, εἶναι ἡ ἀναζήτησις τῶν ψυχικῶν πηγῶν τοῦ ίδεαλισμοῦ. 'Ο ίδεαλισμὸς ἀποτελεῖ ἐναὶ ἐκτῶν μεγάλων καὶ αἰωνίων τύπων τῆς θρησκευτικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἀπαντᾷ διὰ τοῦτο καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἥτις ἐπιανέρχεται διαρκῶς μεθ' ἐκάστην φαινομενικὴν ἔξαφάνισιν. 'Εκπηγάζει ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀνεπαρκείας, τοῦ ἡμιτελοῦς καὶ τοῦ ἀνικανοποιήτου, τὸ ὅποιον γεννᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἥτις βίωσις τῶν γηῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς παροδικότητός των. Συνεπείᾳ αὐτοῦ ἀφυπνίζεται ὁ πλατωνικὸς ἔρως ἐντὸς τοῦ στήθους ἀτόμων, δύμαδων ἥτις καὶ δλοκλήρων λαῶν. Γεννᾶται ὁ πόθος πρὸς εὔρυτέρους ὅριζοντας, πρὸς τὸν οὐρανόν, πρὸς τὸ ἀπεριόριστον, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν κτῆσιν ὑπερκοσμίου τινὸς καὶ ὑπαιραισθητοῦ, τὸ ὅποιον ἀποπλύνει τὴν ἐνοχὴν τοῦ ἐπιγείου βίου, καθαγιάζει τὴν ζωὴν καὶ λαμπρύνει αὐτὴν διὰ τῆς αἴγλης του. Εἶναι λοιπὸν κίνησις πρὸς τὸ ίδαικόν, ἥτις πρὸς τὸ ὅποιον ἀγάπη ἀναφλέγεται διὰ τῆς «ἀναμνήσεως», διπλῶς λέγει ὁ Πλάτων, νοσταλγία πρὸς τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀνώτερον, τὸ καθαρώτερον, τοῦ ὅποιου προαίσθησιν ἔχομεν. Διότι, διπλῶς ψάλλει ὁ Goethe:

Στὰ καθάρια βάθη τοῦ στήθους μας

"Ἐνας πόθος ἀνασαλεύει —

Νὰ ἀφιερωθοῦμε σὲ κάτι ἀνώτερο, ἀγνότερο, ἀγνωστὸ Θεληματικὰ κι' ἀπὸ εὐγνωμοσύνη,

"Ἀπομαντεύοντας τὸν αἰώνια

"Ἀνείπωτο —

Εὑσέβεια αὐτὸ τὸ λέμε.

"Άλλὰ κατὰ τὴν δρμήν του αὐτὴν πρὸς τὸ ἀνώτερον τοῦτο καὶ ὑπερκόσμιον δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος τὸ βίωμα τοῦ ἀκατορθώτου, τοῦ ἀπροσίτου, διπλῶς ὁ Schiller:

"Ἄχ ! ὁ οὐρανός, ποὺ ἀπὸ πάνω μου εἶναι

Τὴ γῆ ν' ἀγγίξῃ δὲν θέλει

Kai τὸ ἔκεī ποτὲ δὲν εἶναι ἔδῶ.

Διότι τὰ δρια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκατάλυτα καὶ διὰ τοῦτο κάθε πτῆσίς του ὁμοιάζει πρὸς πτῆσιν Ἰκάρου. Τὸ ἐντὸς ἡμῶν θεῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ γηῖνου περιβλήματος. Ἐπὶ τῆς συναισθήσεως τῶν δεσμῶν αὐτῶν, τὰ ὄποια μᾶς κρατοῦν αἰχμαλώτους τῶν δυνάμεων τῆς γῆς, ἴδρυει δὲ Κάντιος τὴν ἡθικήν του. Διὰ τῆς ἀτέγκτου ἡθικῆς βιούλησεως ἀγωνίζεται ὁ θνητὸς νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν διψυχίαν τῆς φύσεώς του καὶ νὰ ὑψωθῇ ἐλεύθερος ὑπεράνω τῆς μοίρας του. Καὶ οἱ ποιηταί, μαλακώτεροι τοῦ φιλοσόφου, ἔγκαταλείποντες τὴν ἀμείλικτον ἀπαίτησιν τοῦ Καντίου, προσπαθοῦν νὰ ἀνακουφίσουν τὰ δεσμά μας διὰ τῆς «θελκτικῆς ἀπάτης, τὴν ὄποιαν προβάλλουν ἐπὶ τῶν θλιβερῶν τοίχων τῆς φυλακῆς μας». Οὕτω ἡ γλυκεῖα μελαγχολία τῆς ποιητικῆς διαισθήσεως ἀναστηλώνει τὸ θυμικὸν καὶ βοηθεῖ τὸν ἀνθρώπον νὰ ζῇ μέσα εἰς δύο κόσμους. Ἡ αἰώρησις αὗτη ἀποτελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ ιδεαλισμοῦ. Εἰς αὐτὴν συνίσταται τὸ πνεύμα του, τὸ νόημά του, ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν. Ἰδεαλιστής, λέγει κάποιος σύγχρονος φιλόσοφος, σημαίνει ὅδοιπόρος μεταξὺ δύο κόσμων, σημαίνει ψυχικὴ δύναμις, χάρις εἰς τὴν ὄποιαν ἀντιπροβάλλομεν εἰς τὸ ἄλογον καὶ τὰς ἀντινομίας τῆς ζωῆς τὸ κραταιόν «μολαταῦτα» τῆς πίστεως, τὴν ὄποιαν ἀντλοῦμεν ἀπὸ τὴν συναισθησιν τῆς ἀξίας τῆς πνευματικῆς μας ὑποστάσεως, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν φωνὴν ἀρύεται ὁ Schiller τὸν ιδεαλισμόν του, μὲ τὴν βαθεῖαν πεποίθησιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπατᾷ :

Καὶ ὅ,τι μᾶς λέγει ἡ ἐνδόμυχη φωνή,
Αὐτὸ δὲν ἀπατᾷ τὴ ψυχή, ποὺ ἐλπίζει.

Ἄλλα τοιαύτη πίστις ισοδυναμεῖ πρὸς τόλμημα. Διὰ τοῦτο «οὐ πάντων ἡ πίστις». Ὁμως μόνον τὰ τολμήματα δημιουργοῦν ἀξίας καὶ μόνον αὐτὰ ἔχουν λυτρωτικὴν δύναμιν.

β. Η ΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος ἔξαφανίζεται πᾶσα προϋπόθεσις πρὸς μίαν τοιαύτην κοσμοθεωρίαν,

πρὸς μίαν τοιαύτην θέσιν ἔναντι τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, πρὸς μίαν πτῆσιν εἰς τὰς ὑπερκοσμίους σφαῖρας τοῦ ιδανικοῦ. Ποῦ διφείλεται ἡ τροπὴ αὕτη, ἡ ὅποια ὀδήγησε τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τῶν ἀνθρώπων τῶν ἔπειτα χρόνων εἰς τὴν φυσιοκρατικὴν κοσμοθεωρίαν;

Ἐν πρώτοις εἰς τὸν ρυθμόν, τὸν ὅποιον παρουσιάζει ἡ κίνησις τοῦ πνεύματος καθόλου καὶ ἡ ὅποια ὑπενθυμίζει τὸν τριττὸν ρυθμὸν τοῦ Ἐγέλου, τὴν θέσιν, τὴν ἀντίθεσιν καὶ τὴν σύνθεσιν. Διότι φαίνεται ὅτι τὸ καθ' ἔκαστον ἄτομον καὶ αἱ καθ' ἔκαστον γενεαὶ ἀδυνατοῦν νὰ συλλάβουν δλην τὴν ἀλήθειαν, νὰ πραγματοποιήσουν ἐξ ἵσου δλας τὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ συνενώσουν εἰς μίαν ἔνιαταν θεώρησιν δλας τὰς πλευρὰς τῆς πραγματικότητος. Εἶναι ὅμοιαι κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Φάουστ, ὁ ὅποιος πραγματοποιεῖ διαδοχικῶς μόνον τὰς διαφόρους ἀξιολογικὰς ροπὰς τῆς ψυχῆς του, διὰ νὰ περιορισθῇ ἐν τέλει εἰς μίαν μόνον πλευράν τῆς ζωῆς. Ἐντεῦθεν τὸ φαινόμενον, τὸ ὅποιον παρέχει εἰς ἡμᾶς ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τὸ ὅποιον ἡ μονομερής προσοχὴ εἰς μίαν ἥ μερικὰς μόνον πλευρὰς τοῦ πραγματικοῦ ἀκολουθεῖται ἐξ ἀντιδράσεως ὑπὸ τῆς στροφῆς πρὸς ἐκείνας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, αἱ ὅποιαι εἶχον παραμεληθῆ. Οὕτω ἡ ὑπερβολικὴ ἔξαρσις τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου διήγειρε τὴν ἀνάγκην πρὸς τὴν ὑλικὴν πλευράν αὐτοῦ καὶ τῆς πραγματικότητος.

Τὸ δεύτερον αἴτιον τῆς ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος ἐμφανισθείσης τροπῆς ταύτης συνίσταται εἰς τὴν αἰφνιδίαν ἀκμὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὴν ὑποβολήν, τὴν ὅποιαν ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ψυχῶν αἱ καταπληκτικαὶ τῶν ἀνακαλύψεις. Τὸ κῦρος, τὸ ὅποιον ἀπέκτησαν οὗτω, αὔξανει κατ' ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὴν μείωσιν τοῦ κύρους τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος. Ἡ πτῆσις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐπικινδύνως τολμηρά, ἡ δὲ ἀξιωσίς της, ὅπως αὐτὴ ὑποδεικνύῃ εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ὁδὸν καὶ τὰς μεθόδους, τὰς ὅποιας δέον νὰ ἀκολουθῇ, πλέον ἥ ὑπερβολική. Ἡ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὅποιαι ἤγνοησαν τὰς ὑποδείξεις της, συνέβαλε μεγάλως εἰς τὸν κλονισμὸν τῆς ἰδεαλιστικῆς ἐκείνης φιλοσοφίας. Ἡδέλλου καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἔφερε μέσα της τὰ σπέρματα

τῆς διαλύσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν μεγάλων ἡγετῶν κατέστη φανερὸν ὅτι ἡ ἐδεαλιστικὴ φιλοσοφία δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐπιληφθῇ τελεσφόρως τῶν νέων καὶ δυσχερῶν προβλημάτων, τὰ δόποια ἔθετε τώρα ἡ ἐπιστήμη καὶ αἱ νέαι πολιτικαὶ, οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθῆκαι. Αἱ πολλαπλαῖ δυνάμεις, τὰς δόποιας εἶχε συνενώσει εἰς ἓν ὄργανικὸν δλον διερμανικὸς ἐδεαλισμός, διελύθησαν θεωρητικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Feuerbach, τοῦ Strauss καὶ τοῦ Marx, εἰς δὲ τὴν πρᾶξιν ὑπὸ τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Τέλος ἡ ἀποκοπὴ μεγάλων μαζῶν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν παράδοσιν διὰ τῆς ἐκριζώσεως τῶν ἀπὸ τὸ στενὸν γενέθλιον περιβάλλοντος καὶ διὰ τῆς μεταφυτεύσεώς τῶν εἰς τὴν ἔρημον τῶν μεγαλοπόλεων, δῆπου ἡ μηχανὴ μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους εἰς μηχανικὰ ὅντα, σβύνει τὸ φῶς τῆς ψυχῆς καὶ ἀφανίζει τὸν ἐνδόμυχον κόσμον.

Διὰ τὰς πόλεις αὐτὰς εὗρε σκληρὰ λόγια δ Rilke εἰς τὸ «Βιβλίον τῶν ὠρῶν».

Οἱ μεγάλες πόλεις δὲν εἴν^α ἀληθινές.

Τίποτε ἀπ^α τὴ πλατειά, τὴ δημιουργικὴ τὴ δράση,
Ποὺ γύρω Σου, ὃ Σὺ ποὺ γίνεσαι, ὁργᾶ,
Δὲν συντελεῖται μέσα των.

Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων αὐτῶν :

Πλανῶνται ἐδῶ κι^α ἔκει
Ταπεινωμένοι ἀπ^α τὸν μόχθο.
Τὰ ροῦχά τῶν ἔεφτίζουνε ἐπάνω τῶν
Καὶ πρόωρα γερνοῦν τὰ ὅμορφά τῶν χέρια.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μηχανοποιήσεως τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἔζήτησαν εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τὰ μέσα πρὸς ζωήν, ἦτο ὁ μαρασμὸς τῶν ψυχικῶν ἔκεινων ὄργάνων, διὰ τῶν ὅποιων λαμβάνομεν αἴσθησιν τοῦ ὑπεραισθητοῦ, τῶν μεταφυσικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀξιῶν, καὶ ἡ θανάτωσις τῆς νοσταλγίας, τοῦ πόθου πρὸς ὄλοκλήρωσιν, πρὸς προσωπικότητα, πρὸς λυτρωμόν. Ὁ ὄλικὸς κόσμος τῶν αἰσθήσεων ἀποκτᾷ τὴν ὑπεροχήν, αὐξάνει ὁ ἔξωτερικὸς πλού-

τος, ἀλλ' δὲ ἀνθρωπος γίνεται πιωχὸς ἐσωτερικῶς. Οὕτω δημιουργεῖται πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἔξαπλωσιν τοῦ ὑλισμοῦ ὑπὸ τὰς ποικίλας του μορφάς.

Αὐτοὶ εἶναι ἐν συντομίᾳ οἱ κυριώτεροι λόγοι, οἱ δποῖοι ὀδήγησαν εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν ἴδεαλισμὸν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν μᾶς νέας ἐποχῆς ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ ψυχικὸς κυματισμός, τὸν ὅποιον προεκάλεσε, διαρκεῖ μέχρι σήμερον, ἃν καὶ ὅχι πλέον μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν. Αἱ δυνάμεις, αἱ δποῖαι ἐδημιούργησαν τὸν σάλον αὐτὸν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, εἶναι δὲ ὑλισμὸς καὶ ἡ φυσιοκρατία, τὸ μηχανοκρατικὸν κοσμοείδωλον καὶ ὁ θετικισμός, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς πᾶσαν μεταφυσικὴν καὶ ἡ φαντασιοδοξία, ἡ σχετικοκρατία καὶ ὁ πόλεμος ἐναντίον πάσης θρησκείας, ἵδιως τῆς χριστιανικῆς. Ἡ ἴδεαλιστικὴ παράδοσις συνεχίζεται βεβαίως, ὅπως δεικνύουν δόνδματα, οἷα τὰ τοῦ Lotze καὶ Fechner καὶ ἄλλων γνωστῶν φιλοσόφων ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πάντων καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ παραμένει περιωρισμένη ἐντὸς τῶν πανεπιστημίων καὶ οἱ μῦσται αὐτῆς εἶναι σχετικῶς ὀλίγοι. Τούναντίον αἱ ἴδεαι, τὰς δποίας ἔξαγγέλλουν οἱ θιασῶται τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς θετικοφροσύνης, εἰσδύουν μέχρι τῶν στρωμάτων τοῦ μεγάλου πλήθους. Ἐνταῦθα καταλύουν ἐν ὀνδματι τῆς ἐπιστήμης τὸν Θεόν καὶ τὴν ψυχήν, ἐνσπείρουν τὸν σκεπτικισμὸν καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν, καταργοῦν τὸ κῦρος τῶν ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀποδεσμεύουν τοὺς δαίμονας μέσα εἰς τὰ ἀνθρώπινα στήθη. Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν διὰ συντόμων χαρακτηρισμῶν τὴν εἰκόνα, τὴν δποίαν ἐμφανίζει τὸ δεύτερον τοῦτο ἥμισυ τοῦ αἰῶνος. Τοιουτοτρόπως θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ κατανόησις καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς νέας τροπῆς, ἡ δποία ἐμφανίζεται περὶ τὰ τέλη τοῦ εἰρημένου αἰῶνος.

1. Ο ΥΛΙΣΜΟΣ

Ἄρχιζομεν ἀπὸ τὸν ὑλισμὸν, δὲ δποῖος διαδίδεται καταπληκτικῶς ἥδη ἅμα τῇ ἐμφανίσει του καὶ διακρίνεται εἰς δύο στάδια. Ἐκ τῶν αἰτίων, τὰ δποῖα ἔξηγοῦν τὴν διάδοσιν ταύτην κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τοῦ ὑλιστικοῦ κινή-

ματος, έξαίρομεν ἐνταῦθα τρία μόνον, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε ἡ σχολή θημεν περὶ τὰ αἴτια τῆς καθόλου τροπῆς ἀνωτέρω, τὰ ἔξης : 'Η φιλοσοφία τῆς φύσεως τοῦ Schelling καὶ τοῦ 'Ἐγέλου ἀσκεῖ ἔλεγχον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τείνει νὰ ὑποκαταστήσῃ αὐτάς. 'Η ἀξιωσις αὐτὴ προκαλεῖ, ως ἦτο φυσικόν, ἀντίδρασιν τῆς ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἀντλούσης ἐπιστήμης τῆς φύσεως καὶ γεννᾷ ἔχθρότητα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καθόλου. 'Η ἔχθρότης αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπέρβασιν τῶν ὅρων, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως. 'Η ἀφελής αὕτη ἀπόπειρα συνεχίζεται μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνος. "Επειτα ὁ Ἰδεαλισμὸς εἶχεν ἐρευνήσει δλον τὸ πλάτος καὶ δλον τὸ βάθος τῆς πραγματικότητος. 'Ἐντεθεν τὸ συναίσθημα τοῦ κορεσμοῦ ἀπὸ τὸ ὑπεραισθητόν, τὸ ὑπέρβατικόν. 'Ο κορεσμὸς οὗτος προκαλεῖ τὴν διάλυσιν τῆς σχολῆς τοῦ 'Ἐγέλου, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα ἦτο ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκ μέρους τοῦ Strauss καὶ τοῦ Feuerbach. Οἱ ἀνδρες οὗτοι προπαρασκευάζουν τὰ πνεύματα πρὸς τὸν ὑλισμὸν τῶν μέσων τοῦ αἰώνος. Τὸ τρίτον αἴτιον συνίσταται εἰς τὴν διέγερσιν τοῦ διαφέροντος πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν νὰ κατάγουν νέους θριάμβους διὰ τῶν νέων ἀντιλήψεων τῶν καὶ τῶν τολμηρῶν θεωριῶν, τὰς ὁποίας ἐστήριξαν ἐπ' αὐτῶν. 'Η προσοχὴ στρέφεται τώρα μονομερῶς πρὸς τὴν ἐμπειρίαν, ἡ ὁποία γεραίρεται ως ἡ μόνη ἀψεύδης πηγὴ τῆς γνώσεως. Οὕτω ὁ ἀνθρωπὸς μεταπίπτει ἀπὸ τὴν σφαῖραν τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ Ἰδεατοῦ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ κατὰ φύσιν.

Τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ ὑλισμοῦ ἀναφαίνεται εἴκοσι περίπου ἔτη βραδύτερον. Τὸ κύριον γνώρισμα τῆς νέας ταύτης περιόδου τῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας εἶναι ἡ πλήρης σύνθλιψις τῶν μεγάλων Ἰδεωδῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῶν ἀνακυπτόντων κατ' αὐτὴν κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, πολιτικῶν, καὶ τεχνικῶν προβλημάτων. 'Η ψυχὴ, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν χρόνων τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἐξοβελίζεται καὶ μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰώνος ἀρχίζει πάλιν νὰ ἀνακτᾷ τὴν παλαιάν της θέσιν. 'Ο πλοθτος τῶν ἔξωτερικῶν ἀγαθῶν πολλαπλασιά-

ζεται, ένω διαντιθέτως αύξανει ή κενότης τοῦ ἐνδομύχου κόσμου. Μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αύτὴν ἀνδροῦται ή ψυλιστικὴ ἔρμηνεία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς ἔξελιξεώς της. Εἰς τὴν ἀκμήν της συμβάλλει ή ἐνίσχυσις, τὴν ὅποιαν παρέχει εἰς τὴν μηχανοκρατικὴν ἔρμηνείαν τῆς ζωῆς ὁ δαρβινισμός, πλὴν ὅμως αὐτοῦ καὶ ὁ θετικισμὸς καὶ η ἀπαισιόδοξος ἀντίληψις τῆς ύπάρξεως, τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησε τὸ πνεῦμα τοῦ Schopenhauer. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀποβαίνει κατὰ τὴν περαιτέρω ἔξελιξιν του δι ψυλισμὸς ἐν ἀπὸ τὰ κραταιότατα πνευματικὰ ρεύματα τοῦ αἰῶνος καὶ καθίσταται τὸ βαθύτερον κίνητρον ὅλων τῶν ἔξελικτικῶν καὶ θετικιστικῶν συστημάτων, οἷα τὰ τοῦ Spencer, τοῦ Guyau, τοῦ Mach. Μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἀντιμετωπίζει κραταιόν καὶ ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον εἰς τὸν νεοβιταλισμόν. Διότι αἱ βιολογικαὶ ἔρευναι ἐμφανίζουν τώρα πλέον τὴν ζωὴν ως θαῦμα, τὸ ὅποιον εἶχε παραμεῖνει ξένον εἰς τὴν μηχανοκρατικὴν ἐπιστήμην καὶ τοῦ ὅποιου τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου βάθος διαφωτίζεται ὑπὸ μεγάλων φιλοσοφικῶν συλλήψεων, ως εἶναι λ.χ. η φιλοσοφία τοῦ Bergson. Καὶ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, η μηχανοκρατικὴ, καὶ ψυλιστικὴ ἔρμηνεία τοῦ κόσμου ἀνατρέπεται ὑπὸ τῆς νέας περὶ ζωῆς ἀντίληψεως.

Τὸ πρῶτον κήρυγμα τῆς νέας ψυλιστικῆς κοσμοθεωρίας, καὶ δὴ ἐν δόνδματι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀποτελεῖ κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τοῦ ψυλισμοῦ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος τὸ ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Moleschott : «Ἡ ἀνακύκλωσις τῆς ζωῆς». Ο συγγραφεύς, θιασώτης τοῦ θεωρητικοῦ ψυλισμοῦ, καταπολεμεῖ τὴν θρησκείαν, ἐκφαυλίζει τὴν φιλοσοφικὴν ἔργασίαν τοῦ παρελθόντος καὶ ἀναμασᾷ ἐν γένει τὰς ἴδεας τῆς Διαφωτίσεως, αἱ ὅποιαι εἶχον διοχετευθῆ εἰς τὴν Γερμανίαν πρὶν ἀκόμη ὁ κλασσικισμὸς καὶ ὁ ρωμαντισμὸς τῆς χώρας ταύτης ὑπερνικήσει αὐτὰς ἐκ τῶν ἔνδον. Τὸ δεύτερον, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ δύο ταῦτα, ψυλιστικὸν ἔργον τῆς πρώτης ταύτης περιόδου φέρει τὸν τίτλον «Δύναμις καὶ Ὕλη» καὶ ως συγγραφέα τὸν Büchner, ὁ ὅποῖος ἐπαναλαμβάνει κατὰ τὸν ἴδιον του τρόπον τὰς ἴδεας τοῦ Moleschott, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ κατὰ τῆς θρησκείας ἄγων ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ὀξύτερος. Εἰς τὰ βιβλία

αύτὰ ἀναφερόμενος ὁ γνωστὸς φιλόσοφος Paulsen λέγει
ὅτι ἡ ἀνάγνωσίς των προκαλεῖ τὸ ἔρύθημα τῆς ἐντροπῆς,
ὅταν ἀναλογισθῇ κανεὶς ὅτι ἡ συγγραφὴ καὶ ἡ διάδοσίς
των ὑπῆρξε δυνατή εἰς τὴν χώραν, ἡ ὅποια ἀνέδειξε ἔνα
Κάντιον καὶ ἔνα Goethe. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ Czolbe.
Ἡ εὔγενὴς αὕτη φύσις ἀπαιτεῖ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ὑπερ-
αισθητοῦ ἐκ λόγων ήθικῶν καὶ νομίζει δυνατὴν τὴν ἰκα-
νοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διὰ τῆς προσαρμογῆς εἰς
τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας. Παρὰ ταῦτα πιστεύει ὡς ἀναγ-
καίαν, πρὸς ἔξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς ὄργανικῆς ζωῆς
καὶ τοῦ πνεύματος, πλὴν τῆς ὕλης καὶ τῆς κινήσεως, τὴν
ἀποδοχὴν αἰωνίων καὶ κατὰ σκοπούς δρῶντων μορφολο-
γικῶν παραγόντων, ὡς καὶ πρωταρχικὰ αἰσθήματα ψυχι-
κοῦ τυνος κόσμου.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ νεωτέρου ὄλισμοῦ
μεγάλην ροπὴν ἥσκησαν αἱ Ἰδέαι τοῦ ζωολόγου Haeckel,
ἐν μέρει ὅμως καὶ τοῦ χημικοῦ Ostwald. Ἀμφότεροι ἀπορ-
ρίπτουν τὴν διαρχίαν τῆς ὄλιστικῆς κοσμοθεωρίας τῆς
πρώτης περιόδου, ἡ ὅποια ἔδεχετο ὡς παραλλήλους καὶ
ἴσοδυνάμους ἀρχὰς τὴν ὕλην καὶ τὴν δύναμιν, καὶ πρε-
σβεύουν ἔνα μονισμὸν Ἰδίας ἐφευρέσεως. Καὶ δὴ δὲν πρῶ-
τος καταβάλλει ὡς βάσιν τοῦ μονισμοῦ του αὐτοῦ τὴν
ὕλην, τὴν ὅποιαν ταυτίζει πρὸς τὴν οὐσίαν, καταντῶν εἰς
πρωτόγονον ὄλοζωΐσμόν, δὲ δὲ δεύτερος δέχεται ὡς ἀρ-
χὴν τοῦ παντὸς τὴν δύναμιν, τὴν ὅποιαν μεταβαπτίζει εἰς
ἔνέργειαν. Ἐκτασίς καὶ νόησις, σῶμα καὶ ψυχή, πνεῦμα
καὶ ὕλη, ἀνόργανος καὶ ἐνόργανος κόσμος ἀνάγονται ὑπὸ
τῶν δύο τούτων φυσιοδιφῶν εἰς μίαν ἀρχήν, τὸν δὲ μονι-
σμόν των τούτον προσπαθοῦν νὰ συσχετίσουν πρὸς τὸν
μονισμὸν τοῦ Σπινδζα καὶ τοῦ Goethe, παρανοοῦντες,
ἴδια ὁ πρῶτος, τὰς Ἰδέας των. Ἀμφότεροι ὅμως διατηροῦν
βασικά τινα γνωρίσματα τοῦ παλαιοτέρου ὄλισμοῦ. Οὕτω
λ.χ. στηρίζονται μονομερῶς ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
Συγχέουν τὰ πορίσματα τῆς φυσιογνωστικῆς ἔρεύνης πρὸς
τὰς μεταφυσικὰς ἐρμηνείας των. Ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἐπὶ
«φυσιογνωστικῆς βάσεως συγκρότησιν ἐνιαίας καὶ συγχρο-
νισμένης κοσμοθεωρίας». Παραμένουν πιστοὶ εἰς τὸν δογ-

ματισμόν, ὁ ὅποιος χαρακτηρίζει τὸν ὄλισμὸν τῆς πρώτης περιόδου. Διότι παρὰ τὴν ἀνάληψιν πολλῶν στοιχείων ἐκ τοῦ θετικισμοῦ, ἀσκοῦν μεταφυσικήν, ἡ ὅποια ἀγνοεῖ τὰ δρια τῆς γνώσεως καὶ ἄρα καὶ τὸ Ignoramus et Ignorabitus τοῦ θετικισμοῦ. Πρὸς τούτοις ἀγνοοῦν ἢ περιφρονοῦν καὶ αὐτοὶ τὰ μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἐπιτεύγματα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, ὅσάκις δὲ καταδέχονται νὰ ἀσχοληθοῦν περὶ αὐτὰ τὰ παραφθείρουν ἢ τὰ παρανοοῦν, πρὸ πάντων ὁ Haeckel. Τέλος διαπνέονται ἀμφότεροι ἀπὸ τὸ παλαιὸν ἔκεινο μῆσος κατὰ τῆς θρησκείας, χωρὶς νὰ ἀσχοληθοῦν τούλαχιστον πρότερον περὶ τὴν οὐσίαν ἢ τὸ νόημα της. **Oἱ πόθοι** καὶ αἱ ἑλπίδες, ἡ ἐνίσχυσις καὶ αἱ ἀνατάσεις, τὰς ὅποιας εἶχε συνδέσει μέχρι τοῦτο ἢ ἀνθρωπότης πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ Θεοῦ, πληροῦνται κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῶν ἀνδρῶν τούτων ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Οὕτω ἡ ἐπιστήμη καταλαμβάνει τὴν θέσιν τῆς θρησκείας καὶ, ὅπως θὰ ᾖδωμεν, ἡ λατρεία αὐτῆς, διαπνεομένη ἀπὸ ἐνδοκοσμικὸν καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀγαφερόμενον μυστικισμόν, προβάλλεται βραδύτερον ὡς εἶδος θρησκείας, κεκλημένης ὅπως ἰκανοποιήσῃ καὶ τὰς μὴ δεκτικὰς λόγου ἀνάγκας τοῦ θυμικοῦ.

* * *

"Ἄς συνοψίσωμεν τώρα ὅσα εἴπομεν πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ὄλισμοῦ. Στερεῖται πάσης γνωσιολογικῆς προπαιδείας. Τὸν κόσμον ἔρμηνεύει δι' ἀπομαντεύσεως, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἀνθρωπολογίας. Ἀρχή, ἐκ τῆς ὅποιας ὁ κόσμος, εἶναι ἡ ὄλη. Παρ' αὐτὴν δέχεται καὶ τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡς ἀρχὴν ἐξαρτωμένην μᾶλλον ἐξ ἔκεινης. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὄλισμοῦ τούτου κεῖται ἐπὶ τοῦ ψυχολογικοῦ κυρίως πεδίου. Διότι τὸ ἀδύνατον τῆς ἐξηγήσεως τῆς συνειδήσεως ἐκ τῆς ὄλης σημαίνει τὸ ναυάγιόν του. Διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται ἢ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ πνεῦμα ἢ νὰ ἀρνηθῇ εἰς αὐτὸν ἴδιαν ἀξίαν καὶ αὐτονομίαν. Ἀγνοεῖ τὰ αἰτήματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Kantίου, τὸν Herder, τὸν Jacobi, τοὺς ρωμαντικοὺς καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὰς ἴδεας τῆς Διαφωτίσεως.

'Ο ὄλισμὸς διακρίνεται εἰς κοσμολογικόν, ψυχολογι-

κὸν καὶ ἡθικόν. Βάσις καὶ τῶν τριῶν τούτων μορφῶν εἶναι ὁ μεταφυσικὸς ύλισμός. Ἐπὶ παραπλησίας βάσεως στηρίζεται καὶ ὁ ἴστορικὸς ύλισμός, δὲν ἔγεννήθη ὅμως ἐκ τοῦ ύλισμοῦ ἐκείνου οὕτε πρέπει νὰ ταυτίζεται πρὸς αὐτόν. Ἀποτελεῖ φαινόμενον παράλληλον πρὸς τὸν μεταφυσικὸν ύλισμὸν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀλλὰ προῆλθεν ἐκ τῆς Ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἔγέλου. Πάντως συγγενεύει μεγάλως πρὸς τὸν μεταφυσικὸν ύλισμόν. Καὶ διὸ αὐτὸν εἶναι τὸ πνεῦμα, ὡς ἐκδηλοῦται εἰς τὰ ἐπιστημονικά, ἡθικά, νομικά, καλλιτεχνικὰ καὶ θρησκευτικὰ δημιουργήματα, κάτι τὸ δευτερεύον, ἀντικατοπτρισμὸς τῆς ἐκάστοτε ἐπικρατούσης κοινωνικῆς ύφῆς ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ὅπως ἔξι ἄλλου καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς κοινωνίας τὴν αἴτιαν τῆς ἔχει εἰς τὴν. ἄρχουσαν οἰκονομικὴν μορφήν. Αἱ συνθῆκαι τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦν τὸ ἔσχατον αἴτιον καὶ τὴν κινοῦσαν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης ἔξελιξεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ ἔξελιξις αὕτη τελεῖται μετ' ἀναγκαστικότητος, ἐπειδὴ διέπεται καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῆς φυσικῆς νομοτελείας. Οὕτω ὁ ἀνθρωπὸς καὶ αἱ ἰδέαι του εἶναι ἀπλὰ προϊόντα παραγωγικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Ὁλόκληρος ὁ ἴστορικὸς βίος ἔχει ὡς περιεχόμενον τὴν πάλην τῶν τάξεων πρὸς κτῆσιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Πολιτικοὶ ἀγῶνες καὶ θρησκευτικαὶ ἀντιθέσεις εἶναι μόνον ἡ ἔξωτερικὴ ἐμφάνισις, ὅπισθεν τῆς ὅποιας κρύπτονται οἱ καθ' αὐτό, τ.ἔ. οἱ ἀγῶνες περὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. "Οπως τὸ δικαίον καὶ ἡ ἡθική, οὕτω εἶναι καὶ ἡ θρησκεία ἀπεικόνισις μόνον τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἔξαρτωμένων κοινωνικῶν συνθηκῶν μιᾶς ἐποχῆς, στερουμένη ἰδίου, αὐτονόμου καὶ ἀναλλοιώτου περιεχομένου. Οὕτω ισχυρίζεται ὁ Marx μετὰ τοῦ Feuerbach ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀπλῶς προβολὴ καὶ ὑποστασίωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ δογματίζει ὅτι ἡ θρησκεία ταπεινώνει καὶ ἔξευτελίζει τὸν ἀνθρωπὸν, ἐπειδὴ ὑποτάσσει οὗτος ἐαυτὸν εἰς ξένον καὶ φανταστικὸν ὅν καὶ προσδοκᾷ παρ' αὐτοῦ ὅ,τι μόνον ὁ ἴδιος δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τὸν ἐαυτόν του. Διὰ τοῦτο θεωρεῖ τὴν θρησκείαν ως τὸ μέγιστον κώλυμα πρὸς κοινωνικὴν πρόδοδον. Εἶναι τὸ ὅπιον τῶν λαῶν.

"Ἡ κοσμοθεωρία αὕτη τοῦ ύλισμοῦ ἐμφανίζεται εἰς τὸν

ἄνθρωπον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος πτωχὴ καὶ ἀβαθής. Διαγινώσκεται ώς φιλοσοφία τῶν «έτοιμων», οἱ δποῖοι ἀρκοῦνται εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἔξωτερης ἐμπειρίας, εἰς τὸ κατ[°] ἄμεσον τρόπον ψηλαφητόν, θεωροῦντες αὐτὸς ώς τὴν μόνην πραγματικότητα. Διὰ τοῦτο ἀνήκει ὁ ύλισμὸς εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἰς χρόνους δηλαδή, κατὰ τοὺς ὅποιους ἡ εἰς νέαν ἀκμὴν ἔξικομένη ἐπιστήμη τῆς φύσεως περιορίζεται εἰς τὴν θέσιν καὶ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων ἐκείνων, τὰ δποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν ἐπίγειον ζωήν. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι τοῦ εικοστοῦ αἰῶνος τούναντίον προχωροῦν εἰς τὴν θέσιν τῶν προβλημάτων, τὰ δποῖα ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν κόσμον ώς ὅλον, πρὸς τὸ ἄπειρον. «Διὰ τοὺς μύστας τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης τῆς φύσεως δὲν ὑπάρχουν πλέον ἔτοιμοι ἀπαντήσεις, ὅπως μὲ τόσην κοῦφον εὔχέρειαν ἔπραττεν ὁ ύλισμὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ μόνον ἄλυτα προβλήματα καὶ ἐρωτήματα ἀναπάντητα».

2. Η ΜΗΧΑΝΟΚΡΑΤΙΑ

‘Ο ύλισμὸς εἶναι ἀπόπειρα ἀπαντήσεως εἰς τὸ ἐρώτημα : Ποία εἶναι ἡ ούσια τοῦ κόσμου, ποία ἡ πρώτη ἀρχή, ποῖον τὸ πρᾶγμα καθ[°] αὐτό. Εἰς τὸ ἐρώτημα : τί εἶναι τὸ Γίγνεσθαι καὶ εἰς τί συνίσταται ἡ κίνησις, ἡ μεταβολή, ἡ ἔξελιξις, ἀπαντᾶ ἡ μηχανοκρατία. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀπαντήσεων ὑφίσταται, ἀν καὶ δχι πάντοτε οὕτε κατ[°] ἀνάγκην, στενὴ σχέσις. ‘Η ιστορία τῆς φιλοσοφίας δεικνύει δτι ύλισμὸς καὶ μηχανοκρατία ἐμφανίζονται συνεζευγμένα πρὸς ἄλληλα. Κατὰ τὸν Δημόκριτον τὸ Γίγνεσθαι τελεῖται ὑπὸ τὴν μορφὴν μηχανικῶν κινήσεων τῶν ύλικῶν ἀτόμων. Τὴν αὐτὴν θεωρίαν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ Hobbes καὶ Holbach. ‘Η στενὴ αὕτη σχέσις εἶναι φυσική καὶ εὐνόητος προκειμένου περὶ τῆς ύλιστικῆς κοσμοθεωρίας. ‘Ο ύλιστής εἶναι κατ[°] ἀνάγκην μηχανοκρατικός. ‘Αλλὰ πᾶς μηχανοκρατικός δὲν εἶναι δι[°] αὐτὸς τοῦτο καὶ ύλιστής. ‘Απόδειξις οἱ μεγάλοι ίδρυται τῆς νεωτέρας φυσικῆς Γαλιλαῖος, Νεύτων κ.λ., δ Lotze ἢ ὁ σύγχρονος βιολόγος M. Hartmann. ‘Αλλὰ τί εἶναι μηχανοκρατία ; Μηχανοκρατία εἶναι ἡ